

herhaaldelijk neergepend. Het blad „De Nieuwe Samenleving”, orgaan van het Religieus Socialistisch Verbond, poogde hiernaar voldoening te schenken. Half om half socialistisch en communistisch is het door innerlijke tweespalt daarin niet geslaagd. Steeds luidt gaan de stemmen op, die vragen, dat de partij zelf aan de religieuze behoeften der partijgenooten bevrediging zal geven. Zelfs is er eene Beweging der Jongeren ontstaan, waarvan o.a. G. J. Zwerbroek één der leiders is. Deze schreef in „Het Volk” van 28 Jan. j.l. in zijn „Populair Wetenschappelijk Bijvoegsel” o.a. het volgende:

Het komt dus hierop neer, dat de socialistische jongeren, die het socialisme willen beleven in al hun levensuitingen en die het beste wat in hen is voor hun ideaal willen geven, dit niet kunnen doen in de socialistische partijen van thans. Bijna uitsluitend politiek is het, wat daar alle aandacht heeft. En hoe belangrijk deze, vooral thans, ook is — een mensch, een socialist, en vooral een jong socialist kan bij politiek alleen niet leven! — En zoo zoekt ieder, die jong van jaren is en jong van hart buiten de bestaande partijen naar andere vormen, waarin ze van hun diepste zelf meer tot uiting kunnen doen komen dan hun eigenschappen als staatsburger alleen en waarin ze hun diepste en vaak nog zeer onbepaalde begeerten kunnen bevredigen.

Zoo is de jong socialistische beweging ontstaan.

Het probleem van de verhouding tusschen socialisme en godsdienst wordt in de kringen der S.D. A.P. periodiek aan de orde gesteld, zegt J. de Jager in hetzelfde nummer. Sinds Kerstmis is de zaak echter meer in een acuut stadium gekomen. Het Kerstnummer van „De Notenkraker” heeft hiertoe aanleiding gegeven. Het bevatte om een Kerstplaat van Dürer en een Middeleeuwsch Kerstlied. Loopuit noemde het „specifiek Katholiek symboliek”, „een min of meer kwalijk gekleurde imitatie van een geïllustreerd Katholiek Familieweekblad”. Dit nummer heeft aanleiding gegeven tot een breede discussie in het „Populair Wetenschappelijk Bijvoegsel”, die nog steeds voortduurt.

Het is ten hoogste leezzaam hiervan kennis te nemen. Ik zal mij dan ook in dit artikel veroorloven met schaar en lijmpot aan het werk te gaan en enkele frappante uitspraken onder de aandacht onzer lezers brengen.

De man, die den knuppel in het hoenderhok wierp, was partijgenoot I. Monas uit Bussum. Hij openbaart zich als een religieus socialist in de volgende woorden:

Wij hebben in ons partijprogramma staan: „Godsdienst is privaatsaak”; nu weten wij allen, dat deze bepaling indertijd noodzakelijk was, om stelling te nemen tegen het principe van den ouden Socialistenbond: „Tegen God en den Staat”; niemand kan echter ontkennen, dat dit programma-punt een zeer negatieve lous is. In de jaren, volgend op de partijtellingname in dozen, hebben wij alle zeilen moeten bijspannen om te trachten, onze verschillende eischen te verwezenlijken; het Algemeen kiesrecht, Sociale verzekering, Achturedag etc. kwamen achtereenvolgens tot stand. Maar zooals het oude bijbelwoord zegt: „Gij zult bij brood alleen niet leven”, zoo zien wij in de laatste jaren meer en meer de religieuze behoeften opnieuw opkomen en zich een uitweg zoeken.

Komend uit Joodsche omgeving, had hij zich gestooten aan het specifiek Christelijk karakter van het Kerstnummer. Het socialisme zelf moet het volk meer tot een religie worden, is zijn oordeel. Hij vat dit in het volgende samen:

Als socialist moeten wij in ons beginsel ook de religieuze bevrediging vinden, die het Socialisme, van alleen een maatschappelijk stelsel, hoog opheft tot een ideale levensbeschouwing. Het Socialisme heeft te veel moeite in zich, dan dat wij dit over het hoofd zouden blijven zien en voor onze religieuze behoeften uitsluitend bevrediging zouden blijven zoeken in een godsdienst, die gebouwd is op ideologieën van 2000 en meer jaren geleden en alhoewel vele der beelden en voorstellingen van het Christendom natuurlijk voor alle tijden hun ideale kracht blijven behouden, zoo komt het mij toch voor, dat de nieuw-opkomende religie vele zijner beelden noodzakelijk zal moeten ontleenen aan den tegenwoordigen tijd, aan den enormen strijd der arbeiders en aan den tijd, die komen gaat. Dichters als Adama van Schellema, Van Collem e.a. zijn in zekeren zin als voorlopers van deze nieuwe religie te beschouwen: al hun idealisme ontleenen zij alleen aan het Socialisme, maar de geest, die uit deze werken straalt, is nog op geen stukken na doorgedrongen in den geest der arbeiders, die geroepen zijn het Socialisme te verwezenlijken.

Hiermede was de strijd ingeluid. In het volgend nummer kwam K. Geertsema van Arnhem eenslans breken voor den ouden godsdienst en de oude kerk.

Kan dus 't socialisme als levensleer de godsdienst niet vervangen, het kan er veel kostelijke elementen aan ontleenen. Maar daarvoor, 't is een eenvoudige waarheid, is 't nodig, dat de godsdienst blijft bestaan. Partijgenoot Monas heeft eigenlijk ook helemaal niet gezegd, waarom de godsdienst vervangen moest worden. De elementen van de godsdienst, op welke ik mij in dit artikel hier en daar beriep: God de vader van alle mensen, Gods stem sprekend in ons hart, 't geloof in de zegespraken van het goede, waarom zou de gods-

dienst die bestanddelen moeten verliezen, waarom zou hij zelfs in 'n geheel ten dode moeten worden orgeschreven en door iets anders vervangen? Als de Partij, als de leden 't er nog eens mee wilden proberen? Misschien zijn ze er alleen maar wat van vervreemd. Misschien is 't alleen maar een soort van valsche schijn, die hernieuwde kennismaking hofemert. Voor een ieder is er tot die kennismaking nog gelegenheid: de kerken zijn er nog en in die kerken preken velen onzer partijgenoten en geestverwanten, die men en 't socialisme en de godsdienst gerust kan toevertrouwen. Zonderlinge verwijzing? Och, niets vreemder dan dat men in het socialisme belangstellenden naar onze partijvergaderingen verwijst. Probeer 't eens een jaar tijt, zoek met oordeel, luister zonder vooroordeel, en laten we er dan nog eens over spreken, of de godsdienst vervangen moet worden.

Jos Loopuit tracht tusschen beide stroomingen het midden te houden. „In de partij leven religieusvoelenden, anti-religieus denkenden en a-religieus levenden, z.g.n. agnostici naast elkander in één verband.” Tusschen hen moet een zeer groote mate van wederzijdsche tolerantie bestaan. Daarom richt hij vermanend den vinger op tegen de religieusgezinden in de partij. Hij ziet een gevaar aandreigen:

Evenwel, de religieus denkenden in onze beweging, dit wilde ik hier toch niet nalaten te zeggen, moeten nu niet de dingen willen gaan omkeeren. Er dient gewaarschuwd te worden tegen een zekere acht om de socialistische beweging, door middel van een soort van vroedzame penetratie (doordringing) met religieuze bestanddelen geestelijk te gaan „vernieuwen”. In dit geval zal er verzet komen, daar ben ik bijna zeker van.

Deze waarschuwing is zeker een merkwaardig teeken van den groei van het religieus besef in de gelederen der partij.

H. G. Mollema van Amsterdam geeft een week later de volgende confessie:

Volledig opgevoed in de bijbelsche geschiedenis, in de Christelijke leer, bekend met de kerkelijke dogma's, viel het mij direct op, toen ik tot onderscheid van jaren kwam, dat de vrome menschen, die des Zondags zoo trouw naar de kerk gingen, in het door-de-weekse leven zich weinig van die mooie leer van Jezus aantrokken. Hiermede werd aan mijn godsdienstig voelen, aan mijn kinderlijk geloof een zware slag toegebracht, die gelden zou voor mijn geheele leven.

Eene ondervinding, in het jonge leven, kan een bijzonder stempel drukken op het verdere leven. Zoo zijn er velen in onze partij.

Wij zijn wel diep teleurgesteld door de ervaringen in ons jonge leven, maar de ondergrond van ons naief kinderlijk geloof, hetwelk wij van onze vrome en brave ouders hebben geërfd, gaat nimmer verloren.

Alhoewel veel van het Christelijk onderwijs voor ons zijn waarde heeft verloren, is er steeds eene levensbeschouwing die ons voor oogen staat, die wij kunnen samenvatten in de leer van Jezus of liever in zijn twee leerstellingen: God liefhebben boven alles, en den naaste als ons zelf.

Dat is eigenlijk onze godsdienst en daarom zal ik er maar direct bijvoegen, zijn wij leden van de partij.

Omdat wij in den dagelijkschen strijd onzer voorvaders, in onze pers, in de dagelijkse propaganda van de geheele partij, belichaamt zien de twee leerstellingen van Jezus, is dat onze religie. De strijd voor de ontvoering van het verongelichte, ten achtergestelde, bestolen, in een put van geestelijke en stoffelijke ellende gestorte proletariaat is voor ons de naleving van die twee leerstellingen.

Het meeste spreekt het Goddelijke tot mij in de natuur, in de muziek en in de wetenschappen.

Bij stormweder, bij heetlijken zometavond aan den rand der zee.

Bij volledige afzondering in de diepten der bosschen.

Bij het hooren van zang en muziek en dan het beste in mooie natuur.

Bij het lezen van de beste en reinste gedachten van den mensch.

Niet in het geroezemoes van het groote stadleven.

Niet in de fabriek of in de werkplaats.

Niet in het aanschouwen van armoede en ellende.

Daar zien wij meer het schenden van het goddelijke in den mensch. Reeds de erkenning van de goddelijke eigenschappen in den mensch is voor ons een reden, om te strijden tegen de kapitalistische samenleving.

Deze beide leerstellingen staan voor ons in zoo nauw verband, dat zij voor ons een geheel zijn en bij ons een idealisme hebben opgewekt, dat onuitwisbaar is en een gestadige bron waaruit wij steeds den strijd lust putten voor een betere samenleving.

Daarom zijn wij socialist en georganiseerd arbeider.

Wanneer wij nu door den felle strijd om het bestaan, door dagelijks wederkerende zorgen, behoeften hebben aan troost en aan opbeuring, aan geestelijke leiding en verzorging; wanneer wij eenigzins teleur zijn gesteld door een verloren staking, dan hebben wij wel eens een rijk onder het hart nodig, maar dan beschouw ik dat meer als ontspanning van den fel bewogen geest.

Ook hebben wij bij onze gebrekkige ontwikkeling behoefte aan voorlichting en aan ontwikkeling van onzen geest.

Maar indien wij bezielt zijn met het door mij geschetste idealisme, dan zijn er niet veel oogblikken van moedeloosheid in ons leven, omdat wij ons doel altijd vast omlijnd voor oogen hebben: de strijd tegen het kapitalisme.

Die strijd wordt uitgevochten door de partij en de vakbeweging en neemt ons geheele leven in beslag, is een punt van overdenking en studie bij onzen dagelijkschen arbeid en maakt dien arbeid zelfs licht. Ons leven krijgt daardoor kleur en bestemming en wordt er geheel door vervuld.

Dit is onze religie, dit is onze goddelijke roeping, daar behoeft niets aan te worden toegevoegd; zij is voldoende voor ons geheele leven in alle omstandigheden.

Mien Lansen van Amsterdam moet er niets van hebben. Ze begreep niets van dat geroep om religie in verschillende artikelen. Mien had steeds met zoveel genot in de socialistische pers geleend, tot:

Tot er 3 artikelen kwamen, de eerste artikelen waartegenover ik totaal vreemd stond. Het waren de 3 artikelen in ons Bijvoegsel, waarin geroepen werd om een nieuwe religie, om een nieuwen socialistischen godsdienst. Daar begreep ik niets van. Ik las ze nog eens en kort daarop las ik het artikel van pg. De Jager in „De Soc. Gids”.

Nog steeds begreep ik er niets van. Zou er een nieuwe socialistische godsdienst komen? Dus een socialistische god? En die god zou gediend worden? Bepaalde vormen van dienen zouden ontstaan? Hoe zou dit dienen zijn? Knielen? Berusten? Ootmoedig opzien?

Ik kon er me geen voorstelling van geven.

Nog was Miens leed niet ten einde, want:

Maar dan komt de kroon op het werk: „De Notenkraker” met Christelijke, ja roomsche platen, en „Het Jonge Volk” met roomsche platen. Verhalen en liederen met aanbidding van het kind. Ik wil het hier eentje zeggen, ik kan die platen, ik kan die engelen, die vrome gezichten, die aanbidding van dat dikke, mollige kind daar midden op dien vloer (zie „Het Jonge Volk”), niet zien in onze pers zonder walging.

Er is een kloof tusschen ons, ongodsdienstige menschen, en tusschen die anderen, die zich religieus noemen. Ik ben niet anti-godsdienstig. Ik heb verbod voor ieder, die oprecht katholiek, oprecht christen, oprecht jood is. Wij, ongodsdienstigen, willen dit geloof eerbiedigen, wij willen niet spotten, wij willen niet kweten.

Godsdienst blijve in onze Partij privaatsaak. Laat niet den godsdienststrijd toe in onze gelederen. Laat ons elkaars geloof eerbiedigen, laten al die duizend godsdienstige richtingen ook ons ongelooft eerbiedigen.

Het verste gaat J. de Jager in zijn uiteenzettingen, die diametraal tegen die van Mien Lansen overstaan. Zijne uitspraken zijn inderdaad hoogst belangrijk:

Ik geloof inderdaad, dat de kwestie dieper zit dan wat meer of mindere waardeering voor „geestelijke stroomingen”, wat meer of minder gelegenheden om religieus-socialistische sprekers te gaan hooren. Ik kan in deze lastende pogingen in de richting van meer „idealisme” voor den een, meer „godsdienst” voor den ander, meer „waar socialisme” voor een derde, niet anders zien dan het steeds meer doorbrekend besef, dat de filosofische oriëntatie der sociaaldemokratische arbeidersbeweging hopeloos uit den tijd is. — zoo zij er ooit geweest is. Ik weet, dat velen mij zullen betwisten, dat de soc-dem. arbeidersbeweging er „überhaupt” een filosofische oriëntatie op na zou houden. Zij staat boven, of althans buiten den strijd der wereldbeschouwingen, zal men mij van die zijde vermoedelijk tegemoet voeren. Men, die zoo spreken, zou ik willen aanraden, de uitmuntende uiteenzetting te lezen, die iemand in wien zij waarschijnlijk meer vertrouwen zullen hebben dan in mij. R. Kuyper, in zijn „Marxistische beschouwingen” van dit onderwerp geeft (op blz. 99—115) Het is moeilijk, het daar gegeven betoog kort samen te vatten, zonder het onrecht te doen, maar zeer duidelijk laat de schrijver gevoelen, dat aan den eenen kant religieuze partijgenooten praktisch met geen enkel programpunt in botsing komen en dus zonder eenig bezwaar kunnen medestrijden, doch dat aan den anderen kant de theoretische achtergrond (en dit beteekent dus ook de groote lijnen der praktijk) van het program gevormd wordt door de „Marxistische wereldbeschouwing”, die, wat zij ook wel moge wezen, zeker geen religieuze is.

De Sociaal-Demokratische Arbeiderspartij met andere woorden, is wel degelijk op een bepaalde manier filosofisch georiënteerd, is wel degelijk de — zij het ook verdraagzaam — draagster van een bepaalde wereldbeschouwing. En wat ik in „De Soc. Gids” uitvoerig heb uiteengezet, moet ik hier zeer in het kort herhalen: Als de godsdienst een waar is van maatschappelijke oorsprong en ... einde, dan is de Marxistische praktijk der godsdienstnegering gebouwd op de Marxistische theorie der godsdienstwet-klaar, inderdaad juist. Maar als in het godsdienstig leven behaft wordt, en in elke godsdienstige wereldbeschouwing voorgesteld en overdracht wordt een diepere waardevoller werkelijkheid dan die welke wij met onze oogen zien en met onze ooren hooren — dan is de Marxistische praktijk der godsdienstnegering een principiële vergoeding, die niet goed gemaakt wordt door ook eens wat aan idealistische of religieuze stroomingen „te doen”. Een vergoeding, die nog betrekkelijk weinig hoeft kunnen hinderen in een tijd, waarin de sociaal-demokratie een bijna uit-